

Artist Books – Βιβλία Καλλιτεχνών: μια διαρκής επινόηση

Θεωρούμε αναπόσπαστο μέρος του έργου τις μουτζούρες και τα σχέδια με δημιουργικές προσδοκίες. Βλέπουμε στον γραφικό χαρακτήρα μια ποιητική παρόρμηση. Καταστρέψαμε τα σημεία στίξης... Καταλαβαίνουμε τα φωνήεντα σαν χρόνο και χώρο, τα σύμφωνα σαν χρώμα, ήχο, οσμή...

Δεν πρόκειται για αιρετικές διακηρύξεις κάποιας ομάδας σύγχρονων νέων καλλιτεχνών που επιχειρούν να ξαναδοούν τις σχέσεις λόγου και εικόνας από την αρχή στο πεδίο της τυπογραφίας ή της δημιουργίας βιβλίων-καλλιτεχνημάτων, αλλά για τους Ρώσους Φουτουριστές Νταβίντ και Νικολάι Μπουρλιούκ, Βλαντίμιρ Μαγιακόφσκι, Εκατερίνα Νίζεν, Ελένα Γκουρό, Βίκτορ Χλέμπνικοφ και Αλεξέι Κρουτσόνιχ που έναν αιώνα πριν, το 1913, τύπωναν το δεύτερο κατά σειρά μανιφέστο τους με τίτλο Το Δόκανο των Δικαστών σε χαρτί ταπεσαρίας. Πρόκειται για ένα από τα σπουδαιότερα πειράματα της ρωσικής πρωτοπορίας στη σύζευξη λογοτεχνίας και εικαστικών τεχνών και ταυτόχρονα μια μαχητική διακήρυξη προθέσεων, ένα από τα σπάνια livres d' artistes («αυτόγραφα βιβλία» τα αποκαλούσαν οι Ρώσοι Φουτουριστές) με καινοτομίες τόσο στη μορφή όσο και στο περιεχόμενο που αντιστρατεύονταν τις παραδοσιακές συμβάσεις και χάρασε ένα διαφορετικό δρόμο στη δημιουργία ενός σύνθετου εικαστικού-λογοτεχνικού δημιουργήματος. Εφαλτήριο αυτής της συλλογικής προσπάθειας ήταν η κοινή πεποίθηση ζωγράφων, ποιητών και θεωρητικών ότι είχε έρθει πλέον η ώρα να ακυρωθεί στην πράξη κάθε τι ξεπερασμένο, ακαδημαϊκό και συντηρητικό και ότι η εποχή απαιτούσε νέες μορφές για να αναπαράσχη τα νέα κοινωνικά και πολιτικά δεδομένα, τέσσερα μόλις χρόνια πριν την Οκτωβριανή επανάσταση.

Η συμβολή των κινημάτων της ρωσικής πρωτοπορίας στην εξέλιξη των βιβλίων καλλιτεχνημάτων είναι ιδιαίτερα σημαντική, γεγονός που αποδεικνύεται τις τελευταίες δεκαετίες που οι σύγχρονοι καλλιτέχνες ήρθαν σε επαφή με τον πλούτο και τις καινοτομίες των ρώσων πρωτοπόρων συναδέλφων τους. Εξάλλου, η ευρωπαϊκή τέχνη έχει ενσωματώσει σε μεγάλο βαθμό τις κατακτήσεις των ιταλών φουτουριστών, των εξπρεσιονιστών, των ντανταϊστών και του ολλανδικού De Stijl στην πειραματική τυπογραφία, την ευφάνταστη συναρμογή εικόνας και λόγου, την απελευθέρωση των γραμμάτων από τη συντακτική και περιγραφική του λειτουργία και τη συγκρότηση νέων παραδόσεων αναπαράστασης, απελευθερωμένων από την υποτακτική σχέση του λόγου στην εικόνα ή το αντίθετο.

Από τη δεκαετία του '60 και μετά, νέες αντιλήψεις κάνουν την εμφάνισή τους σε σχέση με το νόημα και τη λειτουργία των εικαστικών βιβλίων. Σύμφωνα με τον Δημοσθένη Αγραφιώτη, έναν από τους βασικούς θεωρητικούς, ερευνητές, αλλά και ανανεωτές της τέχνης του εικαστικού βιβλίου που πειραματίζεται συστηματικά τόσο στην απελευθέρωση των γραμμάτων από την περιγραφική τους λειτουργία, όσο και στη σχέση ποίησης και εικόνας, υλικής και άυλης δημιουργίας:

Τα βιβλία-καλλιτεχνήματα, τα βιβλία των καλλιτεχνών φιλοδοξούν πριν απ' όλα να θέσουν ερωτήματα σχετικά με τη γραφή, την εικόνα, το βιβλίο, ως υλικό αντικείμενο και ως έργο τέχνης και να κινητοποιούν αισθήσεις, σκέψεις, φαντασιώσεις και απολαύσεις πρωτοφανέρωτες.

Σήμερα το πεδίο των βιβλίων-καλλιτεχνημάτων ή artist books γνωρίζει νέα άνθηση και καλύπτει περιοχές που είτε περιορίζονται στις δύο διαστάσεις με τη μορφή σελίδων ενός βιβλίου που αναρτώνται στον τοίχο, τοποθετούνται σε μία επιφάνεια ανάγνωσης, είτε επεκτείνονται στο χώρο, με τη μορφή γλυπτών και εγκατάστασης. Σε πολλές περιπτώσεις αξιοποιούν το κολάζ, το σχέδιο, τη φωτογραφία, την ψηφιακή σύνθεση, σχολιάζουν εκδοχές άυλης αναπαράστασης, αλλά και την ίδια την προϊστορία του εικαστικού βιβλίου.

Βιβλία που καλούν τον επισκέπτη-θεατή να τα ξεφυλλίσει για να ανακαλύψει κρυμμένους κόσμους, να περιηγηθεί στο χώρο που δημιουργούν και να αισθανθεί την ενέργεια που εκπέμπουν, να τα αγγίξει και να ερμηνεύσει τις προθέσεις τους, χωρίς υποχρεωτικά να αναζητά νοηματικές σχέσεις. Η ποικιλία που παρατηρείται τις τελευταίες δεκαετίες στη μορφή που παίρνουν τα βιβλία-καλλιτεχνήματα αντικατοπτρίζει ποικίλες μεθόδους επεξεργασίας, έκδοσης και διανομής τους. Έχουμε κυρίως περιπτώσεις μοναδικών χειροποίητων δημιουργιών, αλλά και εκδόσεις σε περιορισμένα αντίτυπα, ή σπανιότερα εικαστικά βιβλία μαζικής παραγωγής. Σε κάθε περίπτωση, η εξέλιξη των artist books στον 20ο αιώνα και στις αρχές του 21ου αποδεικνύει ότι πρόκειται για μία γόνιμη παράδοση που διαρκώς επινοεί τον εαυτό της.

Συραγώ Τσιάρα

Artist Books: an ongoing invention

We regard smudges and optimistically creative drawings as an integral part of the text. We see a poetic impulse in the way the letter is formed. We have abolished punctuation... We have understood vowels as time and space, as a form of aspiration, consonants we see as colour, sound, smell.

These are not sectarian proclamations made by a group of young contemporary artists, who attempt to re-examine anew the relationships between speech and image in the field of typography or the production of artists' books; on the contrary, they come from the Russian futurists David and Nicolai Burluk, Vladimir Mayakovsky, Ekaterina Nizen, Elena Guro, Viktor Khlebnikov and Alexei Kruchenykh, who printed a century ago, in 1913, their second manifesto on wall-paper, entitled Sadok Sudei (A Trap for Judges). This is one of the most important experiments of Russian Futurism pertaining to the coupling of literature and visual arts and, at the same time, a spirited declaration of intentions, one of the rare livres d' artistes (the Russian Futurists called them "self-written books" or autographs) with innovations regarding both form and content that opposed the traditional conventions and marked a different path in crafting a complex visual-literary creation. The starting point of this collective endeavor was the belief shared by artists, poets, and theorists that the time for the annulment of all that was dated, academic, and conservative has come and that the era demanded new forms in order to represent the new social and political conditions, almost four years before the October Revolution.

Even though the contribution of the Russian Futurism movements in the development of artists' books is of great importance, Western historiography has predominantly integrated the accomplishments of the Italian Futurists, Expressionists, Dadaists, and Dutch De Stijl in experimental typography, the imaginative assembly of image and speech, the disengagement of letters from syntactical and descriptive function, and the formation of new representation traditions, free from the subservient relationship between speech and image or vice versa.

From the 1960's onwards, new concepts appear pertaining to the meaning and function of artists' books. According to Demosthenes Agrafiotis, a main theorist, researcher, and innovator of the art behind the artists' book, who is systematically experimenting with the liberation of letters from their descriptive function as well as with the relationship between poetry and image and material and immaterial creation:

Artists' books, above all, aspire to pose questions regarding writing, images, and books as material objects and artworks, and subsequently to mobilize the senses, thoughts, imaginations, and pleasures that are revealed for the first time.

Today, the field of artists' books experiences a new booming and covers areas that are either confined to two dimensions in the form of books' pages put up on a wall, on a reading surface etc, or expand in space in the form of sculptures and installations. In many cases, they take advantage of collage, drawing, photography, digital composition, and comment on versions of immaterial representation as well as the very history of the artists' book.

Books that invite the visitor-viewer to browse them in order to discover new worlds, wander in the space that they create and feel the energy they emit, touch them and interpret their intentions, without necessarily looking for conceptual relationships. The development one observes during the last decades regarding the form that artists' books obtain reflects various processing, publishing, and distributing methods. We mainly have cases of unique hand-made creations, but also publications in limited copies or, rarely, artists' books of mass production. In any case, the evolution of the artists' books in the 20th and early 21st centuries proves that it is a fertile tradition that is constantly being re-invented.

Syrago Tsiara